

**Posudek diplomové práce Pavla Kosmaty:
Unie kalicha? Možnosti husitsko-evangelické unie v českých zemích**

Základní myšlenkou celé práce je vize spojení stávající CČSH a CČE v nový útvar, pro který autor razí název Unie kalicha. Této myšlence se autor věnuje s velkou vehemencí a zkoumá různé aspekty její možné realizace.

A to zejména v první části práce („Unie kalicha anebo donucení k jednotě“), druhá („Zpráva o stavu unie v Jižních Čechách“) pak slouží spíše jako „case study“, dokumentující realitu v jednom regionu.

1. Přehled obsahu práce

Letmý pohled do historie – nepříliš odborný a spíše meditativní – slouží autorovi k názoru, že zamýšlená unie by měla historické krytí: „třetí síla“ v době české reformace – utrakvismus – vložila do české náboženské fyziognomie skrytý proud, který po staletích vyvěřel v podobě přestupového hnutí po 1. světové válce. Tato hypotéza, zastávaná některými mysliteli CČSH (Spisar, Kaňák) zůstává hypotézou, kterou nebude možno prokázat; Kosmatovi slouží jen jako preludium vlastních úvah a návrhů.

Zde však je potřeba přičinit metodickou námitku, která by u preludia byla zbytečná, nebýt toho, že autor v dalších výkladech občas použije rekurzu k dokumentům české reformace (k České konfesi, např. s. 32), aby svou úvahu argumentačně podpořil. Jde o to, že české evangelictví prošlo zejména po tolerančním patentu svérázným vývojem, který spoluurčil jeho profil; v tomto smyslu se „velký skok“ ze 16. do 20. století jeví jako nepřesvědčivý. 19. století například přineslo do evangelictví vlivy probuzenecké (a už předtím vlivy pietistické), jež jsou dodnes patrné; přineslo rozsáhlé styky se souvěrci zahraničními; vyvolalo v život kromobyčejnou aktivitu publikační a publicistickou, na níž si „lid Knihy/knihy“ tuze zakládá; došlo zde i k jakési internalizaci „minoritního traumatu“, které vstoupilo do eklesiologických úvah jako vědomí „svatého ostatku“, kognitivní, třebaže okolím nechápané elity – někdy s odvoláním (ať právem nebo neprávem) na dědictví staré Jednoty, na její myšlenku, že „pravá církev“ bude vždy v menšině; ze stejného zdroje čerpala hereditární nedůvěra k „moci mečové“, k moci v církvi (jež zvyšuje ostražitost vůči „nedemokratickým“ procedurám v řízení církve), jak to kulminovalo v 60. letech 20. st. recepcí Bonhoeffera a diskusemi o „bezmocném Bohu“. Toto jsou jen některé rysy, specifické pro evangelictví, slaběji zastoupené nebo vůbec nezastoupené v prostředí CČSH. Nejsou většinou povahy doktrinní, spíše mentalitní a psychologické, nicméně pro úvahu o případném spojení by bylo nutno vzít v úvahu také tyto bariéry, jak je vytvořil dějinný vývoj na jednom křídle.

V dalších odstavcích zkoumá Kosmata kompatibilitu věroučných statementů obou církví: obě se hlásí k dědictví rané církve a české a evropské reformace. Z citátu preambule CZř CČE ovšem vypadlo, že církev „za jediné pravidlo víry a života uznává Boží slovo dosvědčené v Písmech Starého a Nového zákona...“ (a s ním celá tradice evangelického písmáctví); tuto koncentraci na Písmo oslabuje CČSH záměrně a vědomě insercí ne zcela zřetelné instance: „Duch Kristův“.

Následuje rozbor tématu „svátosti“, kde autor rovněž shledává poměrně značnou kompatibilitu ohledně křtu a večeře Páně. Zjišťuje, že význam ostatních pěti v životě CČSH upadá, nebo je posouván do jiných poloh; to ovšem neplatí o svátosti svěcení kněží, kde diplomand (též ve světle nedávných událostí v CČSH ohledně apoštolské sukcese) připouští, že by se „mohla stát zdrojem problémů“ (50). Vcelku nicméně soudí, že CČSH „by neztratila ze svého svérázu nic zásadního, pokud by... zredukovala počet svátostí na klasické protestantské dvě“ (57). *Quod esset demonstrandum!*

Mezi „otázky pozemské“ řadí Kosmata především členstvo – nikoli členství, v této otázce jsou obě církve zajedno. Ovšem bližší pohled na členstvo skýtá neradostný obraz. Pomocí statistik a grafů ukazují diplomand nejen současný nápadný úbytek členů v obou církvích, nýbrž i jeho pravděpodobné pokračování; i když je si vědom ošidnosti prognóz, přece soudí, že „na sklonku století bude kdysi mohutný proud českého protestantismu živořit v počtu nějakých 50 000 duší, přičemž tato členská základna bude nerovnoměrně rozmístěna...“ (67).

Další kapitolou jsou „řády a úřady“. Kosmata srovnává organizační strukturu církví, která je v obou případech trojčlenná a odlišné názvosloví by nemuselo být na překážku. Ovšem střední článek (diecéze –

seniorát) vykazuje určitou nevyváženost pravomocí, kterou by asi nebylo snadné odstranit tím, že – jak autor navrhuje – by se CČE vrátila „k tradiční křesťanské diecézní struktuře“ (78). V pozadí je totiž otázka, co je *ecclesia particularis*: V CČSH přežívá (byť oslabeno) reziduum katolické eklesiologie, podle níž je e.p. diecéze v čele s biskupem, kdežto v CČE zase reziduum kongregacionalismu důrazem na lokálnost základní církevní jednotky, což má dobré krytí reformační eklesiologií. Nápadným projevem tohoto rozdílu je skutečnost, že duchovní správce je v CČSH *ustanoven* diecézní radou na návrh biskupa, kdežto v CČE *volen* lidem své obce. Právem autor zde vidí „největší kámen úrazu“ (80) hypotetické unie. Pokud jde o údajný „episkopalismus“ CČSH, je to jen formální záležitost, neboť (stejně jako v některých jiných protestantských církvích) biskup zde není nositelem vyššího svěcení a do svého úřadu je volen.

Citlivou otázkou hypotetické unie by byla liturgie, v níž církevní lid, ať právem nebo neprávem spatřuje definiční znak své identity (Asi proto se „kopernikánský obrát“ ve vývoji CČSH nepromítl do revize Farského liturgie). Ač na obou stranách se dějí pokusy o úpravu zděděných pořádků, přece si nelze dělat iluze, „že by jakákoliv z církví naší Unie opustila své zažitě rity a přijala bohoslužebnou podobu partnerské církve“ (90). Místo toho autor navrhuje, aby se užívalo obojích formulářů podle toho, zda v místní obci převáží počet členů původně husitských nebo naopak; tím by byla vytvořena šance, „kdy se nebude plýtvat energií... pro reformu nereformovatelné tradice... ale využije jí pro společnou práci na liturgii... zcela nové, současné, radostné a přitahující zejména mládež“ (91).

Pokud jde o vzdělání duchovních, předpokládá autor pozdější fúzi HTF a ETF, i když v závěru zalituje, že tímto spojením by se „do nenávratna vykazalo přátelské, vnímavé a neformální prostředí malé fakulty, jež jsem měl to štěstí zažít“ (97).

Kosmata si je vědom zřetelné disproporce mezi ekumenicko-mezinárodní bezprizorností CČSH a rozsáhlými zahraničními vztahy v CČE, počínaje úrovní místních sborů. Avšak právě Unie by mohla tuto disproporci napravit a husitům přispět v jejich úporném hledání sourozenců na mezinárodní scéně.

Pokud jde o hospodaření, předpokládá autor, že dříve či později obě církve stanou před nutností vydržovat se toliko z vlastních zdrojů. To bude vyžadovat nejen mobilizaci členstva k větší odpovědnosti za církev, ale také tvrdé úvahy o počtu plně hrazených spolupracovníků a o efektivním využívání objektů. V tomto posledně zmíněném problému by bylo řešením přinejmenším pragmatickým využít v dané lokalitě jen jediný – vhodnější, udržovanější, příjemnější – bohoslužebný objekt a zbylé pronajmout či prodat.

Kosmata navrhuje také název (husitsko-evangelická) a logo (kalich) hypotetické Unie.

Inspirací dalších kroků může být jak platforma Společenství evangelických církví v Evropě (Leuenberské společenství), tak také již realizované podobné unie v Evropě a ve světě.

V předposlední kapitole diplomand opakuje své přesvědčení, že „sjednocení českých nekatolíků je více než žádoucí“, pokud proběhne „na bázi velké tolerance, jednoty v rozmanitosti a co největší samostatnosti jednotlivých sborů (farností)“ (111). Program „dokončit českou reformaci“, jak si jej vytýčila CČSH, a reformační zásada *semper reformanda* by zde byly naplněny synergickým efektem, který by mohl být přitažlivý i pro další nekatolická společenství. Kosmata je fascinován vizí, že by se tak „obnovil stav zlatých předbělohorských časů“ (113) a kruh se uzavřel. Nedojde-li k tomu, nastoupí chmurná perspektiva: „Evangelíci se zabetonují ve svém konfesijním dědictví otců a tradici písmáctví, která je v éře internetu a mediální smršť vzpomínkou na minulost. Husité se pak budou do nekonečna ujišťovat o své modernosti, pokrokovosti a vědeckosti a klopotně vyzdvihovaly svoje specifika existence mezi katolictvím a protestantismem“ (115).

Protějškem této kapitoly je kapitola poslední, kde autor připouští, že dospět k unii není reálné a navrhuje uvažovat o „konfederaci“ jako řešení kompromisním. Obě církve by si ponechaly svůj svéráz, svou subjektivitu, své hodnotáře, ale měly by společný synod, konfederace by mohla nabývat společného majetku – a posléze pak přirozenou cestou přerůst v organickou unii.

Druhá část práce uvádí dokumentární přehled 37 míst (a přílehlých okolí) v Jihočeském kraji, v nichž operuje jedna církev nebo obě. U každého místa dokumentuje (fotografiemi) stav příslušných budov, počet

členů a uvádí i další relevantní údaje. Tato (převážně tristní) inventura názorně podpirá autorovo přesvědčení o potřebnosti synergie. Opakuje, že k unii, ač pro ni jsou již předpoklady, spontánně nedojde, ledaže by přišel surový impuls finanční odluky církve od státu nebo demografického šoku. „Pokud by však tento skromný spisek čirou náhodou inspiroval někoho Hospodinem povolanejšího, alespoň jednou svojí větou k úvahám o takovémto spojení, pak práci na něm nebudu považovat za zbytečnou“, končí autor svou práci (209).

K práci je připojen seznam zdrojů a 12 příloh

2. K hodnocení základní teze a jejího provedení:

1. Na věcnou spornost argumentu historického bylo již poukázáno. Tento argument je ovšem problematický i teologicky. Eklesiologie, která se legitimuje rekurzem k jiným „počátečním parametrům“, než jsou Letnice, se dostává do slepých uliček. Oběma zkoumaným církvím se vymstilo, když rekurovaly k „zlatým časům předbělohorským“; to snad působilo v jejich raném stádiu, ale dříve či později ztratilo přitažlivost. V obou církvích postupně došlo k teologické reorientaci na základnější hodnoty „klasického“ křesťanství. Ani náš současník, ač gymnasiálně vzdělán a asi zhruba ví, kdo byl Hus, Žižka, Chelčický, není aťrahován jejich náboženskými hodnotami. Více než slavná minulost jej zajímá (neslavná) budoucnost. A církev, která mu věrohodně nedosvědčí „otevřenou budoucnost“ parúsie, bude v jeho očích jen *laudator temporis acti*, muzeální kus, který jej obtěžuje jen svými mravními nároky. Misijní potenciál hypotetické Unie by tak byl významně oslaben.
2. Příklady „organických unií“, které autor uvádí v příloze a zmiňuje i jinde, jsou zároveň příklady dlouhých procesů teologického vyjasňování, než k uniím mohlo dojít. Holandským církvím to trvalo více než 10 let, v případě Church of South India celou generaci. Proces vedoucí k organické unii vyžaduje často velmi subtilní teologickou reflexi a diskusi. Prověřovat základní dokumenty z hlediska jejich kompatibility je samozřejmě metoda prvního kroku. Dalším krokem (kroky) musí být, jak (a zda vůbec) jsou tyto dokumenty „čteny“, jak se promítají do mentalitních struktur a praktických důsledků. To opět vyžaduje, aby byly formulovány „kriteriální“ teologické principy (viz např. Soudce chebský). Ilustrací může být dohoda mezi CČSH a CČE z počátku 90. let (která umožnila vstup CČSH do Leuenberského společenství), kde byla formulována možnost dvojího členství a konstatována shoda ve věci ordinace (na základě základních textů), avšak tato shoda byla záhy částí duchovenstva CČSH zpochybňována (nejde o ordinaci, nýbrž o svátostné svěcení), protože se dohoda nezabývá autoritativností textů a nestanoví nadřazená kritéria.
3. Kosmatou v závěru práce navrhovaná „konfederace“ klade otázku, v čem se liší od modelu „vzájemného uznání“, jež zakládá „společenství církví“ – model odlišný od „organické unie“ i od „federace“ (viz Filipi, Církev a církve, 2000, 157nn). O realizaci tohoto modelu usiluje Leuenberské společenství, jež takto tvoří základnu pro obě církve. Je ovšem pravda, že sama Leuenberská konkordie (čl. 42) ponechává otázku organizačních důsledků této základny otevřenou pro jednání jednotlivých církví, k čemuž došlo např. v Nizozemí. České církve Leuenberského společenství učinily ojedinělý krok v tom, že se shodly na pořádání společných synodů – zatím ovšem bez dalších organizačních důsledků. Kdyby společný synod CČSH a CČE, jak jej navrhuje Kosmata, zúžil tuto platformu a učinil na jejím základě další, konkrétnější důsledky, bylo by to vítáno i v prostředí GEKE. (Předcházet by musely procesy popsané v předchozím odstavci; samy pragmatické důvody by asi nestačily.) A mohli bychom se spokojit i s touto formou „společenství církví“.

Skutečnost, že Kosmatova práce a její teze vede k těmto základním otázkám ekumenické teologie, svědčí pro její přínos.

3. Metodická a formální stránka práce

Diplomand pracuje převážně s literaturou k tématu, jejímuž výběru by možno namítnout, že příliš úzce sleduje základní tezi a její zdůvodnění a příliš nezohledňuje názory, jež by jeho tezi zpochybňovaly. V případě CČSH sleduje vývoj jejího sebeuvědomění srovnáváním Spisarovy Věrouky a Základů víry, v případě CČE takovýto „dynamický“ nástroj nemá k dispozici a musí se uchýlovat k dokumentům vzdáleným (Calvinova Instituce) nebo problematické reprezentativnosti (katechismus Hrejsův). Jednotlivá tvrzení práce by mohla být v některých případech lépe dokumentována. Avšak zásadní věcné chyby či

neúplnosti oponent v práci až na výjimky neshledává; některé pasáže však jsou podány až příliš zjednodušeně (např. eucharistické – s. 37n – či matřimoniální – s. 51n – nauky).

Po stránce zpracování je Kosmatova práce zcela nestandardní. Už vnější úpravou, která pracuje s barevnými obrázky, grafy, živými záhlavími apod., ale také slohem, který je místy spíše esejevitý až kolokviální, aniž ovšem sklouzne na úroveň jazyka pokleslého. Chvílemi máme dojem, že autor vstupuje do živého rozhovoru se svým čtenářem, kterým nemusí být pouze odborné posuzovatele publikum.

Graficky nemá práce chybu, ortograficky však několik spíše tolerovatelných (interpunkce apod.) kromě jedné záměny i/y str. 47. Práce má potřebné náležitosti klasifikačních prací na ETF.

Diplomovou práci Pavla Kosmaty doporučuji k obhajobě.

Prof. ThDr. Pavel Filipi

4. 9. 2009